

J. W. JANNSEN TSENSORI KITSAS VÄRAVAS

K. Taev

Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder

J. W. Jannsen esindas eesti rahvusliku kultuuri loomisel reaktioonilis-klerikaalset tiiba, olles selle suuna juhtivaks jõuks. See tõttu meie nõukogude eesti rahva kultuuri uurijad ei ole tema tegevuse üksikasjadele osutanud kuigivõrra tähelepanu, tänaseni ei ole palju kaugemale jõutud tema nime mainimisest reaktioonilise rinde liidrina. Ühiskondlike võitluste põhjalik läbivalgustamine aga ei saa toimuda ainult küsimuste ühepoolse käsitlemisega, tuleb tunda niisama põhjalikult ka progressiivse mõtte vastasrinda. Ainult sel juhul saame anda objektiivse, sügavalt teadusliku käsitluse võitlustest ühiskondlikul ja kultuuri rindel. Tuleb arvestada asjaolu, et Jannsen oli eesti pideva ajakirjanduse looja. Tema «Perno Postimehhes» (1857), eriti aga «Eesti Postimehhes» (1864) võtsid sõna ja kasutasid neid väljaandeid aastate vältel võitlustribüünina ka eesti rahvusliku liikumise progressiivsed jõud eesotsas Fr. R. Kreutzwaldi ja C. R. Jakobsoniga. Jannseni organiseerimisel rajati esimene eesti laulu- ja muusikaselts «Vanemuine» (1865), millest kasvas välja eesti teater. Tema poolt organiseeritud Eesti Põllumeeste Selts Tartus (1871) avas taoliste seltside ellukutsutamise. Tema poolt organiseeritud esimene üldlaulupidu (1869) lõi tänaseni jätkuva eesti üldlaulupidude traditsiooni. Hoolimata oma reaktioonilistest vaadetest aitas Jannsen, eriti oma tegevuse varasemal perioodil, tõhusalt kaasa eesti kultuuri arenemisele, ja seda vastu oma reaktioonilis-klerikaalseid vaateid. Teiselt poolt aga Jannseni oportunistlik võitlustaktika, liit pastoritega, lepluss mõisnikega kahjustasid ja tõkestasid eesti eesrindliku kultuuri arengu hoogsust, demoraliseerisid võitlust feodalismi igandite vastu.

Vaatamata tema reaktioonilistele vaadetele oli tsenduuri värv Jannsenile üpris kitsas. Vaevast keegi peale Kreutzwaldi kannatas nii palju tsenduuri surve all kui Jannsen. Kuid Jannseni ja tsenduuri suhete uurimisel ei ole tähtsust mitte ainult Jannseni kirjandusliku loomingu seisukohalt, vaid samavõrra kogu selle perioodi tsenduuri kui kehtiva režiimi korralduri võitlusvõtete ja taktika läbivalgustamisel. Paljudes kokkupõrkepunktides tuleb erilise ilmeku-

sega nähtavale tsensuuri poliitika üldse ja just sellest viimasest seisukohast ei saa mööda minna Jannseni ja tsensuuri suhete jälgimisel. Tuleb meeles pidada ka seda, et Jannseni «Perno Postimehhele» ja «Eesti Postimehhele» oli tsensori värv eriti kitsas (NB! Jannseni poolt loodud populaarseks saanud metonüümiline väljend «kitsas värv») ja aeg hoopis erinev neist oludest, milles töötas Jakobson oma «Sakala» toimetamisel, sest tuleb arvestada tsensurite M. Suigusaare ja Metsa heatahtlikku suhtumist eesti rahvusliku liikumise küsimustesse. Omajagu tõtt on ehk siiski Jannseni poolt 1861. a. Wühnerile saadetud kirjas: «Kui mõnni mees teaks, kuidas mõnni mees mõnnes asjas munnade peal peab käima, siis saaks mõnni mees mõnda meest mõnnikord vähem mõnnitama.»¹

Ühest eesti perioodilise väljaande asutamise katsest

Pärast G. A. Oldekopi ja J. Ph. Rothi «Tarto-ma Rahva Nädali-Lehhe» sulgemist 1806. a. ja O. W. Masingi «Marahva Nädala-Lehhe» seismajäämist 1825. aastal järgneb pikk periood, millal puudub eestikeelne ajakirjandus. Alles 1840. aastal teeb Fr. R. Kreutzwald õpetatud Eesti Seltsile ettepaneku asutada eestikeelne perioodiline väljaanne «Maarahva Nõuandja» («Ma-rahva nõuandja»), mis võtaks oma programmi rahva majapidamise, kodu ja kooliolude käsitlemise, selgitaks kõlbelise elu, karskuse ja tervishoiu küsimusi.² Ajakirja ilmumine ei teostu. 1842. a. algatas Kreutzwald küsimust uuesti, kuid see ei andnud tulemusi. Veel kord tõstab OES küsimuse üles 1845. a., kuid ka nüüd ei nihku asi paigast. On avaldatud arvamust, et põhjuseks olid 1845. a. talurahva rahunud, mistõttu asja algatajad ja kaastöölised tõmbusid tagasi. Kreutzwaldi järjekordne algatus 1867. a. OES-i kaudu käima panna ajakiri «Eesti Koit» nurjus samuti ja seda otseselt tsensuuritakistuste tõttu.³

On andmeid, et ka Jannsen on esitanud juba 1845. ja 1850. aastal taotluse ajalehe asutamiseks.⁴ 1845. a. katse kohta puuduvad üksikasjalisemad andmed, küll aga leiame Tartu tsensori arhiivist üksikasjalised materjalid Jannseni 1850. a. katse kohta nõutada luba ajakirja väljaandmiseks.

6. oktoobril 1850 esitas Laakmann Tartu tsensuurikomiteele taotluse, milles palus luba endise Vändra köstri, Pärnu algkooli õpetaja ja tuntud hardusraamatute kirjutaja, «Sioni-Laulo-Kandle» ja «Sannumetoja» autori Jannseni toimetusel välja andma hakata kuukirja «Ma-rahva Ku-lehhed». Programmi osas oli märgitud:

¹ Vt. [Kirjavastused.] Perno Postimees 1862, nr. 38.

² An die gelehrte Esthnische Gesellschaft zu Dorpat. Ilmunud teoses «Faehlmanni ja Kreutzwaldi kirjavahetus» 1936, lk. 186 jj. Eesti keeles ilmunud: Fr. R. Kreutzwald, Maailm ja mõnda, Tallinn 1953, lk. 219.

³ Lähemalt: Sitzungsberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft 1867, lk. 7, 8 ja 23 ning 1868, lk. 8.

⁴ Postimees 1857—1907. 50-aastase Restvuse mälestuseks. Tartu 1909, lk. 4.

1) jutustusi kiriku ajaloost, 2) teateid misjonitööst, 3) vagade ja tähtsate meeste elulugusid ja 4) maarahvale kasulikke majapidamise juhatusi.⁵ Oma seisukoha teevad tsensorid, Tartu ülikooli õppejõud Ch. F. Neue, M. Rosberg ja G. H. Samson v. Himmelsi. Nad leiavad, et Jannsen on neile täiesti tundmatu isik, kuid Laakmanni teateil olevat ta osutanud teatavat hariduslikku taset, samuti olevat ta koolivalitsuse poolt usaldatud õpetajaks (als Elementarlehrer der Schulverwaltung als ein in moralisch-politischer Erziehung zuverlässiger Mann bekannt ist), nii et otsesid kahtlusi toimetaja sobivuse suhtes ei näi olevat. Samuti ei peeta takistuseks 23. märtsil 1850. a. soomekeelsete teoste kohta kehtestatud kitsendust.⁶ Lõpuks arvad tsensorid, et kui Laakmanni poolt antud iseloomustused on vähe kaaluvad, siis tuleks Jannseni kohta hankida uusi andmeid. Edasi näemegi, et Craffström palub Tartu koolide direktoraadilt teateid Jannseni kohta⁷, millele kubermangukoolide direktor Schroeder annab üldlaadilise iseloomustuse Jannseni töö kohta revideerimise andmete põhjal.⁸ Nii venib küsimuse otsustamine. Paari kuu möödudes, 12. detsembril, esitab Laakmann uue avalduse, paludes oma palvele lõplikku vastust ja lisades ühtlasi juurde järgmise dokumendi Jannseni kohta, mille ta oli vahepeal hankinud Liivimaa tsiviilkubernerilt.

Attestat.

Auf geziemendes Ansuchen wird in Gemässheit des § 14. der am 16. July 1834., allerhöchst bestätigten Verordnung für Hauslehrer und Privaterzieher auf den Grund des Berichtes des Pernauschen Rathes dd. 22 November 1850 sub Nr. 2812 hierdurch attestirt, dass der Russische Unterthan Elementarlehrer J. Jannsen, sich durch sittliche Führung und moralische Eigenschaften gegründeten Anspruch auf allgemeine Achtung erworben hat.

Riga am 9^{ten} Dezember 1850.

№ 13542

Livlaendischer Civil-Gouverneur.⁹

⁵ Laakmann — Tartu tsensuurikomiteele 6. okt. 1850. ENSV RAKA, fond 321.

⁶ Не дозволять впредь издание на финском языке романов в подлиннике или переводах, и всяких других новых сочинений кроме тех, которые и по духу и изложению имеют исключительную целью, назидание религиозное или хозяйственное, первое без прений о догматах, а последнее — чисто практическое, без теории политико-экономических ...

Сборник постановлений и распоряжений по цензуре с 1720 по 1862 год. Санктпетербург 1862, lk. 264.

⁷ Craffström — Tartu koolide direktoraadile 14. X 1850. Nr. 1535 (mustand). ENSV RAKA, fond 321.

⁸ Tartu kubermangukoolide direktoraat — Craffströmile 23. X 1850. Nr. 736. ENSV RAKA, fond 321.

⁹ ENSV RAKA, fond 321.

Pärast eelnimetatud kirjavahetust saadab aga Craffström «Ma-rahva Ku-lehtedele» loa nõutamise asjus haridusministrile järgmise iseloomustava kirja.

Г. Мин. Нар. Пр.

Эстонский приходский учитель в г. Пернове по имени Янзен вошел в Дерптский Цензурный комитет с просьбою с приложением программы, по которой желает издавать периодическое сочинение для поселян, под заглавием: Ma-rahva Ku-lehhed т. е. месячные для Эстов известия или ведомости. По рассмотрении в комитете, представленного плана сего издания, комитет находит, что, согласно с Высочайшим повелением, сообщенным в предложении Вашего Сиятельства от 23-го марта прошлого года за 515 препятствия к исходатайствованию учителю Янзену позволения для издания сего периодического сочинения для поселян эстонского происхождения. Хотя учитель Янзен представил одобрительное свидетельство о своем поведении и нравственности, то я с своей стороны не полагаю, чтобы Янзен по образованию своему представлял достаточное ручательство для заведыванию и издания означенного периодического сочинения. Ежели и не собственно по своему убеждению, но легко сторонними может касаться до предметов, для его соображения не вполне доступных и в особенности по церковной части. Представляя разногласное мнение это на благоуважение Вашего Сиятельства, я имею честь приложить план предполагаемого на эстонском языке издания, под заглавием: Ma-rahva Ku-lehhed, которое будет заключать в себе:¹⁰ (järgnevad eespool esitatud punktid aja-kirja kohta).

Sellele kirjale saabubki haridusminister Širinski-Sihmatovi vastus, milles minister teatab, et arvestades Craffströmi kaalutlusi ja kahtlusi Jannseni võimete kohta, ei saa lubapalujate soove rahuldada.¹¹

On ilmne, et loandmine Jannsenile ei olenenud käesoleval juhul ei kohalikust tsensuurikomiteest ega tsensuuri peavalitsusest, vaid keelu peamiseks põhjuseks oli kohaliku õppekonna kuraatori, tsensuurikomitee presidendi Craffströmi arvamus. Kaasaegsed aga on Craffströmi iseloomustanud kui iseteadvat võimuahnet paindumatut sõjaväelast (ohne Bildung, aber nicht ohne Verstand)¹², kes vastu tsensorite arvamust tegutses oma arvamuse kohaselt. On raske leida Craffströmi tõelisi keeldumise põhjusi, kuna esitatud argument näib olevat otsitud ja on vähe veenev. Küll aga teades, et Craffström oli Uvarovi, hiljem Širinski-Sihma-

¹⁰ Craffström — haridusministrile 24. jaan. 1851. Nr. 41 (mustand). ENSV, RAKA, fond 321.

¹¹ Širinski-Sihmatov — Craffströmile 21. veebr. 1851. Nr. 322. ENSV RAKA, fond 321.

¹² Vt. E. Anders, Erinnerungen des Bibliothekars. Baltische Monatschrift, XXXIX, lk. 295.

tovi tagurliku poliitika eelpost Baltimaadel, ning ühtlasi teades, et tsensuuriterror 50-ndail aastail oli liginemas oma haripunktile, võib seda tõlgitseda kui põhimõttelist otsust perioodika piiramisel. Sel tsensuuriterrori perioodil laostati ka vene ajakirjandus, mis uut jõudu sai alles 60-ndail aastail. Alles pärast Krimmi sõja kaotamist ja Nikolai I surma tugevnesid uued revolutsioonilised meeleolud, kui ühiskondlik-poliitilisele ja kirjanduslikule areenile astub uus põlvkond eesotsas Tšernõševski ja Dobroljuboviga.¹³ Samaaegselt algas ka balti-saksa publitsistika õitseageg.

Kuivõrd piiratud oli neil aastail loa saamine perioodika alal, näitab ka see, et umbes samal ajal Jannseni taotlusega ei antud luba Tartu gümnaasiumi ülemõpetajale Th. A. C. Thrämerile pedagoogilise ajakirja «Der Jugendfreund. Blätter für Erziehung und Unterricht» käimapanekuks, kuigi kaastöolistena olid ette nähtud küllaltki kaaluvad nimed, nagu kreiskooli inspektor dr. Oettel, seminari inspektor Berg, ülemõpetaja, hiljem Õpetatud Eesti Seltsi esimees Santo jt. Haridusminister Širinski-Sihmatov leiab, et ei ole eri ajakirja järele vajadust, küsimusi võiks käsitleda ka ajakirja «Das Inland» lisas. Nii otsustabki Tartu tsensuurikomitee haridusministri kaalutluste põhjal küsimuse eitavalt.¹⁴ Kuidas võis siis saada ajalehe luba tundmatu köster Jannsen, kui üldtuntud ja sidemetega balti-saksa ringkondadele ei antud luba isegi pedagoogilise ajakirja väljaandmiseks. On ilmne, et Buturlini komitee terrori perioodil, mis laostas ka vene küllaltki arenenud perioodika, ei antud luba uutele ajalehtedele ja ajakirjadele põhimõtteliselt, ja keeldumise motiivid olid ilmselt otsitud. See võis teoks saada alles ühenduses uue revolutsioonilise liikumise laine tõusuga, millal alguse saavad juba kuuekümnendate aastate reformid. Niisiis õnnestubki .Laakmannil 1857. a. saada üheaegselt luba «Perno Postimehhe» ja «Tallorahva postimehhe» käimapanekuks.

S a n n u m e t o j a d

Jannseni jututoodang on ulatuslik. Seniste bibliograafiliste andmete järgi on ta sulest ilmunud 224 jutustust.¹⁵ Need on laiali pillatud «Sannumetoja», «Perno Postimehhe», «Eesti Postimehhe», «Eesti Postimehhe Juttotoa», «Eesti Postimehhe Lissalehhe» veergudele. Mõningat lisa sellele annavad ka tsensuuriarhiivi fondid,

¹³ Vt. Очерки по истории русской журналистики и критики. Том первый. Ленинград 1950, lk. 479.

¹⁴ Vt. vastavaid materjale ENSV RAKA-s, fond 321.

¹⁵ See arv ei tarvitse veel olla lõplik. Lydia Koidula poolt koostatud nimestik (osa sellest on trükitis avaldatud teoses «Koidula kirjad omakseile 1873—1886», Tartu, 1926, lk. 466 ja 467) ja hilisemad täiendused M. Tork'i poolt artiklis «Jannsen Horn'i laenuisena» («Eesti Kirjandus» 1933, nr. 8, lk. 335 jj.) peaksid siiski andma Jannseni juturepertuaarist küllaltki täieliku pildi. Mõningat raskust valmistab Koidula ja Jannseni juttude eraldamine. Osa neist selgub küll Eugen Jannseni poolt koostatud Koidula juttude nimestikust, kuid selle kohta lausub Koidula ise, et nimestik ei ole täielik, pealegi veel, nagu teada, on rida jutte valminud tütre ja isa ühistööna.

eriti nende jutustuste alal, mis Jannseni toodangust trükki ei pääsenud. Jannseni jutustuste põhiliseks allikaks oli teatavasti W. O. von Horn (kodanlik nimi Philipp Friedrich Wilhelm Oertel (1798—1867)).¹⁶ Jannseni kaasaegse Reinimaa pastori moraliseeriv, kuid rahvalik jutulaad vastas kõigiti Jannseni maailmavaatele ja kõsterlikule maitsele. Rahuliku, vaikse perekonnaelu idüllilise kujutamise, religioonile toetuv moraalijutlustamine, südamerahu, mille inimene saavutab tööga, austus Jumala ja valitsejate vastu — need biidermeierlikud väikekodanlusele omased jooned iseloomustavad Horni jutte ja nende Jannseni poolt tehtud ümbermugandusi eesti lugejaile. Nii siis nende jutustuste tendents, lähtemiljöö, kogu käsituslaad, nagu võiks arvata, pidid vastama tsensori soovidele. Aga ometi ei olnud asi nii. Jannsenil tuli küllaltki palju sekeldusi tsensoriga oma jutunurgakeste avaldamisel ja ta tee läbi kitsa värava oli üsnagi vaevaline.

Jutukogu «Neljas Sannumetoja» käsikirja on Laakmann esitanud tsenseerimiseks 4. mail 1851, s. o. kohe pärast tsensuuriadministratsiooni ümberkorraldamist, ja pidi seega tsenseeritama de la Croix' ja Mickwitzi poolt, kuid esitatud käsikirjaosa kohta ei ole säilinud jälgi. 14. oktoobril esitatud lõpuosa kohta, mis sisaldas, järeldades Mickwitzi kirjast, «Neljanda Sannumetoja» kolm viimast juttu: «Lojuste kõnned inimete õppetuseks. Hiir ja Anni», «Vanna sauna taat» ja «Veel natuke kahhest taadist»,¹⁷ on säilinud Mickwitzi arvamus. Vastava osa kollatsioonimine ja algkuju restaureerimine ei ole võimalik. Nagu tavaliselt loomajuttude puhul, mis alati allegoorilises vormis sisaldasid teravat ühiskonnakriitikat, tõmbab endale Mickwitzi tähelepanu jutustus «Lojuste kõnned inimete õppetuseks». Ta väidab, et jutustus sisaldab palju nalja ning tabavat satiiri ja nõustub autoriga ka selles, et jutustus aitab rahvast paremini õpetada kui igasugused palumised ja meelitused. Hane ja hiire vahelises kõneluses inimete pahedest ei nõustu ta aga paljude väljendustega. Jannseni sõnastust täpselt restaureerida ei ole võimalik, sest Mickwitz annab need kohad kas saksakeelses tõlkes või jällegi tekstilähedase referaadina. Siiski saame mõninga ettekujutuse neist mõttest, mida jutustus võis sisaldada.

Mickwitz kirjutab:

«Hier scheint oben pag. 9 der Passus: Der Eine steht höher, der Andere niedriger, mancher ist ein Vorgesetzter, mancher untergeordnet etc. Unangemessen u. besonders die gleich darauf in der Mitte der Seite folgende Stelle: «Das die Hohen den Niedrigen Zittern u. Furcht einflößen wollen, während sie doch ebenso Staub und Asche sind.»

¹⁶ Mitte Friedrich Wilhelm Philipp, nagu ekslikult on märkinud M. Tork («Eesti Kirjandus» 1933, nr. 8, lk. 362).

¹⁷ Käsikiri esitatud 14. okt. 1851. Trükiluba 31. okt. ja 15. nov. 1851. Signaaleks. esitatud 24. dets. 1851. Ilmumisluba 28. dets. 1851.

Need tagasihoidlikud, võiks öelda, piibellikud tõed on kustutatud. Samuti kustutab Mickwitz lause «Üks riietab end purpurisse, teine peab end väga tähtsaks, kolmas kummardab igal tänava nurgal». Jutustuse tegelased hani ja hiir arutavad ka alkoholismi küsimust, tuues rea näiteid joodikuist ja nende perekondade armetust olukorrast. Siin on Jannsen püüdnud vihjata ka selle joomatõve sügavamatele majanduslikele põhjustele ja mõisnike osale selles. Kuigi Mickwitz leiab, et autoril on osalt õigus, siiski, pugeses paragrahvi taha, kustutab ta selle üsnagi süütu koha.

«Dagegen ist Seite 20 u. 21 bis zur Hälfte ein Ausfall gegen die Fabrikherrn bedenklich, welche es gern sehen, dass die Arbeiter ihr erworbenes Geld in die Schenke tragen, wo es in die Kasse des Herrn zurück fließt. Diese Passus, obgleich nicht ganz unbegründet, könnte dem besitzlichen Adel, als Inhaber des Schenkrechts missfällig erscheinen u. ist jedenfalls speciell gegen diesen Stand gerichtet, was gesetzlich nicht gestattet werden kann.»¹⁸

Oma jutustuses tõstab Jannsen rasvaselt trükkituna esile «vabriko-körtsi» ja «kirriko-körtsi». Niisiis on puudutatud mõisniku ja pastori majanduslikku koostööd alkoholi levitamisel rahva hulgas. See aga ei äratanud siiski niivõrd tähelepanu kui konkreetne vihje sellele, et talupoja poolt teenitud raha uuesti mõisniku taskusse voolab.¹⁹ Mickwitz kaalub kogu töö keelamist, lubades isiklikult konsulteerida de la Croix'ga, avaldab aga siiski arvamust, et tsensuurireglemendi § 14 põhjal²⁰ võiks jutustus ilmuda. Nii pääseb jutuke siiski kärbitult trükki.

«Vienda Sannumetoja» käsikirja esitas Laakmann tsenseerimiseks kahes osas: vihud I—III (66 lehekülge) 13. okt.²¹ ja vihud IV—VI (leheküljed 67—130) 20. oktoobril 1853. a.²² Mõlemate osade kohta annab Mickwitz ühise otsuse 2. novembril. Oma kirjas juhib ta de la Croix' tähelepanu Jannseni populaarsusele rahva

¹⁸ Mickwitz — de la Croix'le 31. okt. 1851. ENSV RAKA fond 321, s.-ü. 216.

¹⁹ Liivimaa kubeneri Fölkersahmi andmeil kasutati 1845. a. suurem osa vilja viinapõletamiseks. Eestimaal oli mõisnikel õigus pidada 1448 körtsi. Tegelikult oli neid vähem, kuna nii suur arv end ei tasanud. Liivimaa oli veel 1885. a. 2180 joogikohta, neist 1907 körtsi, mis andsid mõisatele aastas tulu 755 415 rubla. Viina müüdi ka vahetuskauba vastu, mille kohta olid kehtestatud normid. Esines ka karskusseltside asutamise keelde. Kohati oli rahval keelatud pidutseda mujal kui ainult körtside juures. Siit on ka arusaadav see suur tähelepanu Kreutzwaldi jt. autorite töödes, mis nad pühendavad karskusliikumisele (vt. M. J. Eisen, Karskusliikumise ajalugu. Tartu 1914, lk. 100 jj. ja A. N., Baltimaa körtside ajalugu ja võitlemine joomatõbe vastu. Jurjevis 1902).

²⁰ Охраняя личную честь каждого от оскорблений, и подробности домашней жизни от нескромного и предосудительного обнародования, цензура не препятствует, однако же, печатанию сочинений, в коих под общими чертами осмеиваются пороки и слабости, свойственные людям в разных возрастах, званиях и обстоятельствах жизни (Сб. пост. и расп. по Ц., lk. 317).

²¹ Mickwitz — de la Croix'le 2. nov. 1853. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 219.

²² Sealsamas.

hulgas, mis eeldab erilist kontrolli sedapuhku esitatud käsikirja puhul, kuna autor oma seekordseis jutustustes käsitleb talupoja majanduslikku ja õiguslikku olukorda, eriti vahekordi mõisnikuga. Sellest seisukohast tulevatki suurem osa jutte keelata, et autor hakkaks oma juttude valikut tegema suurema ettevaatusega ja et ei pakutaks jutustusi, mis külvavad rahutust maarahva hulkadesse.

Sellest seisukohast lähtudes märgibki Mickwitz esitatud jutukeste üldkarakteri või motiivide järgi need, mida ta peab keelata-
tavaks. Raske on mainitud kirjast tabada, millised need täpsemalt olid või millist pealkirja nad kandsid.

27. nov. saadab de la Croix «Vienda Sannumetoja» Riia tse-
nsuurikomiteesse lõppotsuse saamiseks.²³ Kaaskirjas püüab ta edasi
anda Mickwitzi poolt esiletõstetud põhjendusi. Töö kuuluvat Eesti
maarahva armastatuimale autorile Jannsenile, kelle tööd on rahva
laiades hulkades väga populaarsed. Seetõttu tulevat esitatud tööd
jälgida, arvestades eriti tsensuuriseadustiku § 3 lisakorraldust
11. juunist 1848.²⁴ Kümme päeva hiljem saabub Riia tsensuuri-
komiteelt järgmine vastus, mis nüüd annab ka täpse loendi keela-
tud juttudest.

полю 19 Ноября 1853²⁵

Vide meinen Antrag dd. 7' November
1853 Nr. 329 Acte über eingereichten Schriften
d. A. 1853... Eröffnung an Hr. Laakmann dd. 27'
November 1853 Nr. 351.²⁶

Ministerium der Volks-Aufklärung Rigasches Censur-Comité Riga	An den abgetheilten Censor in Dorpat Herrn Hofrath de la Croix Ew. Hochwohlgeboren Antrage gemäss vom 7 ^{ten} November c Nr. 329 hat das Rigasche Censur Comité in seiner Sitzung vom 14 ^{ten} Mts. beschlossen, den von Ew. Hochwohl- geboren als Censurwidrig befundenen Theil des Manuskripts unter dem Titel: «Vies Sannumetoja ehk uut ja vanna ma rahva rõmuks ja õpetusseks» und zwar folgende Artikel:
--	---

²³ De la Croix — Riia tsensuurikomiteele 27. nov. 1853 (mustand) ENSV
RAKA, fond 321, s.-ü. 219.

²⁴ Mainitud korraldusel oli Buturlini tsensuuriterrori aastail (1848—1855),
aga ka hiljem suur mõju tseensorite tööle, kuna selles nõuti erilist rangust
teoste tseenseerimisel, mis olid määratud lugemiseks laiematele rahvahulkadele.
(Vt. Сборник постановлений и распоряжений по цензуре с 1720 по 1862 год.
Санктпетербург 1862, lk. 315 ja 249).

²⁵ Tsensori kantselei märkus.

²⁶ De la Croix' märkus.

- 1) Vagga naene on ennam väärt, kui kallid perlid.
- 2) Lassed sa sadanat esmalt ühhest juukse karvast kinni hakkota, siis olled pea tervelt ta kääs. —
- 3) Uustulli-änd Vörtsjärve äres.
- 4) Jummal kartlik vannematte auustus ei jä mitte ilma palgata.
- 5) Pentsik pallumine.
- 6) Kuida ükskord kelmid ülle köie ennestele köie kaela hüppasid.
- 7) Kuida sadud, nende södud. —
- 8) Kuida monni kingisep nahka kuivatab.

in Grundlage des § 3 des Allerhöchst bestätigten Censur-Reglements und der ministeriellen Rescripte dd 12 Maerz 1848 Nr. 314., 11. Juni 1848 Nr. 825, 20. September 1848 Nr. 1220 und 27 Januar 1850 Nr. 144 zum Drucke zu verbieten. Demzufolge haben in Grundlage von § 45 des Censur-Reglements die obenbezeichneten verbotenen Artikel bei den Acten des Comités zu verbleiben und werden Ew. Hochwohlgeboren ersucht den Verfasser über solche Verfügung des Rigaschen Censur-Comites in Kenntniss zu setzen, den hierbei zurückfolgenden Theil des Manuskriptes aber, welcher nach Ew. Hochwohlgeboren Gutachten mit einigen Aenderungen die Druckbewilligung erhalten kann, demselben zur weiteren Zurechtstellung zu retradiren.

Vorsitzer Kroll.

Secretair Bergmann.

Ülalpool esitatud Riia tsensuurikomiteelt saadud vastusest teatab de la Croix Mickwitzile ja saadab lubatuks tunnistatud ja tagasi saadetud jutustused uueks läbivaatamiseks.²⁷ Nüüd Mickwizi poolt antavast otsusest selguvad ka ülejäänud viis juttu, mida Jannsen oli kavatsenud avaldada oma «Viendas Sannumetojas».²⁸

Neist peab Mickwitz lubatavaks ilma ühegi paranduseta 1) «Hea rөөm ja pahha rөөm» ja 2) «Vargus, misga iggamees võib rahhul olla». Ülejäänud kolme suhtes (1) «Vöörasemma», 2) «Parrem head tehha, kui head süa» ja 3) »Pettus, mis kahhek-samas käskus mitte keeldud ei olle») teeb ta vaid mõningad ebaolulised emendatsiooniettepanekud.

Nii katkes tsensori survele senini regulaarselt ilmunud «Sannumetoja», sest käsikirjast oli järele jäänud ainult veidike pära. Uue katse väljaannet trükki toimetada teeb Jannsen alles kolme aasta möödudes, 1856. aastal. Sel puhul vihjab Jannsen ka sellele pikale viivitusele, mis kestis neljanda (1851) ja viienda «Sannume-

²⁷ De la Croix — Mickwitzile 25. nov. 1853. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 219.

²⁸ Mickwitz — de la Croix'le 27. nov. 1853. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 219.

toja» ilmumise vahel. Neist tagasihoidlikest viidetest märkab vaid olukorra tundja, et järgnevate ridade kirjutamisel kummitas Jannseni isensor, kui ta lugejaile teatab: «Ollete kül vist mõnda korda mõtelnud: Jubba Püssipappa surnud: No egga se suur immeassi ka polleks, surrevad jo ka palju tuggevamad mehhed ärra, mis siis vannast viggasest Püssipappast räkida. Ommeti ellab ta alles. Et Sannumetoja se kord ni pitka aia takka jälle ilmale tuleb, on muist sandi aegade, muist haiguste sü, mis jubba ennem kui paar aastat maias korteris on ja südant raskeks ning aega nappiks teggevad...»²⁹

Osalt «sandi aegade tõttu» viibinud «Vienda Sannumetoja» käsikirja 3 esimest vihku uuest versioonist esitas Laakmann tsenseerimiseks 5. juulil 1856, seega ligi kolm aastat pärast eelmist ebaõnnestumist. Neile järgnevad vihikud IV—VII 6. augustil ja vihikud XIII ning IX 17. novembril.³⁰

Asudes üksikasjalisele jutustuste sõelumisele nimetab Mickwitz «Vienda Sannumetoja» G. Horni 1856. a. «Spinnstubest» tõlgi-tuks. See tohiks omalt poolt kinnitada seni vaid Richter-Albumi põhjal tõestatud «Vienda Sannumetoja» kolme jutu algallika märkimist.³¹ Ühtlasi aga annab see põhjust oletada, et «Vienda Sannumetoja» ülejäänud kuue jutustuse algallikaid tuleks samuti otsida 1856. a. Horni kalendrist.

Seekordsel «Vienda Sannumetoja» tsenseerimisel ei ole Mickwitz, nagu ta seda tavaliselt oli teinud, nimetanud ainustki jutustuse pealkirja, vaid tähistanud kärped või emendatsioonid käsikirja lehekülje ja ridade abil. Tehtud paranduste puhul on ta ka põhjuste esitamises tagasihoidlik. Seetõttu on kogu see suur hulk emendatsioonid ja kärped — ja neid on umbes 75, oma laadilt kaunis ilmetud — raskesti restaureeritavad. Lõpuks pudenevad Mickwitzilt siiski kahe jutustuse pealkirjad ja siit ilmnebki, et viimased «Vienda Sannumetoja» nime all tsenseerimiseks esitatud kaks pala on trükki pääsenud alles järgmisel aastal «Sannumetoja» VI andes. Need on «Kuida enne olnud ja kuidas pärrast olli» ja «Rätsep». Ei ole mingit alust kinnitamiseks, et need olid ainukesed. Kõik eespool mainitud asjaolud raskendavad Mickwitzi paranduste ja trükieksemplari kollatsiooneerimist ning selle tulemused oleksid kaunis küsitava tõepäraga. Kõige olulisemaist tsen-sori survele sündinud muudatustest mainitagu vaid seda, et Horni «Verpfuscht'i» Jannseni ümberkohenduses pealkirjaks antud «Pappi-

²⁹ Vies Sannumetoja. Eestkõnne.

³⁰ Signaaleksemplar esitatud Laakmanni poolt 4. det. 1856; 187 lk. in 8°, 11 3/4 trp. Trükiload 12. juulil, 18. okt. ja 27. aug. 1856. Ilmumise luba 7. det. 1856. Mickwitz — de la Croix'le 10. juulil, 27. aug. ja 27. nov. 1856. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 222 ja 223.

³¹ Silgo Prido. Uhkus annab tühja nou, tühhi nou teeb tühja tööd ja tühhi tö lähhäb tühja — (Originaal «Verpfuscht»), Vaene kangur ja temma lapsed — (Originaal «Der Martinitag»), «Üks mölder omma suggulaste ja sõbradega» — (Originaal: «Der Schleicher»). (Vt. Marie Tork, Jannsen Horn'i laenuisena. Eesti Kirjandus 1933, nr. 8, lk. 368).

Prido» emendeeritakse «Silgo-Pridoks», kusjuures nimategelane esineb viimasel kujul kogu jutustuse ulatuses. Ei kõlba ju nimeks Pfaffen-Fritz suurustava ja uhkustava taluniku pojale, keda isa kavatses lasta õppida pastoriks juba ta ristseil. Kui andetu poeg viimaks jõuab ülikoolini, sukeldub ta lõbusasse üliõpilaselu, ning kui ta, olles isa raha lõpukorrale priisanud ja lõpuks eksameil läbi kukkunud, mittemillekski ei kõlba, siis kõik see ei olnudki Mickwitzi arust pastoreile kompromiteeriv, sest õpib ju Silgo-Prido samuti pastoriks ja elab raiskunud elu, vaid ainult sõna «papp» — see oli juba halvatooniline pastori pahede koondaja; seda sõna tuli Mickwitzil ta 20-aastase tegevuse kestel asendada «kiriku-õpetajaga», «õpetajahärraga», «kirikusaksaga», kirikisandaga» jne.

Edasi olgu esitatud mõningad kardetavamate kohtade kärpimise motiivid. Niipalju kui Mickwitz neid üldse peab tarvilikuks esitada, on tegemist aukartmatusega kõrgemate seisuste vastu, kahtlusega jumala õigluses ja jumala nime kurjasti tarvitamisega. Kärbituks osutub ka sõna «talo». «Heft 1 pg. 30 Zeile 4 v. unten kann der Ausdruck talo lieber wegbleiben, um dem Bauern nicht Anlass zur Vergleichung seiner Verhältnisse mit denen in England zu geben.» Ka epiteet «kuri» Punapart'i ees kuulub kärbete hulka.

Kuid Mickwitz ei usalda oma kolmveerandsajani küündiva emendatsioonide ja kärbete hulgaga lasta «Viendat Sannumetojat» läbi kitsa värava, vaid ta avaldab soovi, et osa käsikirjast saadetakse veel läbivaatamiseks vaimulikule tsensorile.³² See soov leiabki mõni päev hiljem teostamist ja de la Croix saadab 31. aug. 1856. a. osa «Viendast Sannumetojast» tsenseerimiseks Liivimaa konsistooriumile, juhtides sealjuures eriti tähelepanu jutule «Kuida enne olnud ja kuidas pärrast oli».³³ Käsikiri jõuab tagasi 10. oktoobriks konsistooriumi teatega, et saates tagasi «Vienda Sannumetoja» IV, V, VI ja VII vihu, lk-d 91—210, ei ole takistusi selle ilmutamiseks.³⁴

«Kues Sannumetoja» 1857. a.³⁵ ja «Seitsmes Sannumetoja» 1861. a.³⁶, mille tsenseerimine osade kaupa kestis kogu 1860. a., pääsevad trükki mõningate ebaoluliste sõnade ja lausete parandamisega.³⁷

Umbes ühel ajal «Vienda Sannumetojaga» esitas Laakmann tsenseerimiseks ka «Püssipappa essimessed Külla-Juttud». Neidki tabab samasugune kurb saatus kui «Sannumetoja» jutte. Esimene

³² Mickwitz — de la Croix'le 27. aug. 1856. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 223.

³³ De la Croix — Liivimaa konsistooriumile 31. aug. 1856 (mustand). Sealsamas.

³⁴ Liivimaa konsistoorium — de la Croix'le 10. okt. 1856. Sealsamas.

³⁵ Käsik. Laakmannilt tsenseerimiseks 18. okt. 1856 ja 29. dets. 1856. Signaaleks. esitat. 1. okt. 1857, 167 lk. in 8°, 10 ⁷/₈ trp. Ilmutamise luba 3. okt. 1857.

³⁶ Käsik. tsenseerimiseks Laakmannilt 15. juunil 1859, 40 lk. in 4°. Signaaleks. esitatud 2. jaan. 1861, 141 lk. in 8°, 3 ³/₄ trp. Ilmutamise luba 4. jaan. 1861.

³⁷ Mickwitz — de la Croix'le 18. juunil 1859, 9. veebr., 19. märtsil, 5. aug. ja 31. nov. 1860. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 218 ja 219.

osa Püssipapa juttudest jõuab tsensori kätte 11. juulil 1853. Peale mõningate emendatsioonide soovitab ta kustutada jutukese «Külla kõrts». Kuigi viimane olevat kantud moraalsest tendentsist, siiski ei lubavat kõrtsi elu kirjeldused ja mõisnike vastu sihitud mõtted nimetatud jutule anda trükiluba. Mickwitzi vihjeid arvestades tuleb arvata, et Jannsen käsitles selles samuti, nagu ta seda tegi jutukeses «Lojuste kõnned innimeste õppetusseks. Hiir ja Anni», alkoholismi küsimust, süüdistades mõisnikke viinajoomise levitamises. Läbiarutamise tulemusena de la Croix'ga, mille vajalikkusele Mickwitz vihjab oma kirjas, on «Külla kõrts» kantud keelatud kirjanduse registrisse. Mõningate pisikärbeta ja emendatsioonide päritolu kohta on raske anda kindlamat vastust, sest Mickwitz ei nimeta, nagu seda nägime «Sõnumitoojategi» puhul, jutustuse pealkirja. Tuginedes kärpimiste ja emendatsioonide põhjenduste iseloomule võib arvata, et need olid «Püssipapa juttudest» kaks esimest: «Perre tüttar ja vaene-laps» ja «Must Hans».³⁸ Teine osa käsikirjast saabub Laakmannilt 13. oktoobril 1853. Selles esitatud juttude puhul annab Mickwitz oma kirjas de la Croix'le pealkirjad vaid saksakeelses tõlkes, nii jääb teadmatuks nende Jannseni poolt ettenähtud pealkiri. Esimese jutuna nimetab Mickwitz siin «Undank ist der Welt Lohn», mis kujutavat ühe Ameerika laevniku saatust. Täiesti lubamatuks peab ta sellele jutule anda sellesisulist pealkirja, kuid parem olevat siiski kogu jutustus keelata, samuti ka sellele järgnev valm, kus jällegi loomade — hobuse, koera ja mesilase maski all esitatavat küllalt maskeeritult ülemkihi tänamatust alamate vastu. Pealkirja all «Gott lässt seiner nicht spotten» esinevat neli iseseisvat juttu. Neist peab Mickwitz lubatavaks ainult üht: «Eine Kuh als Angeberin eines Mordes», kuna täiesti keelatuks tunnistab kolm: 1) «Das Sclavenschiff», mis ei olevat kohane lektüür rahvale, sest siin kõneldakse orjakauplemisest ja orjade kannatustest; 2) «Die Selbstanklägerin», mille sisuks on kellegi mehe mõrvamine tema naise ja selle armukese poolt; 3) «Der Blitz schildert die Strafe Gottes über Entheiligung des Sonntags». Viimases olevat küll esikohale tõstetud karistuse motiiv, kuid esitatud vormis see ei olevat siiski vastuvõetav.

Nende lühikeste märkustega olid «Püssipapa essimesed Külla-Juttud» laostatud. Ka ainuke viimase osa tsenseerimisest pääsenud jutuke ei ilmunud millegipärast. Selle asemel on Jannsen ära kasutanud kaks «Vienda Sannumetoja» jaoks määratud pala, millel oli õnn Riia tsensuurikomiteest läbi pääseda. Need olid «Vöörasemma» ja «Vargus, misga iggamees võib rahhul olla».³⁹

³⁸ Mickwitz — de la Croix'le 22. juulil 1853. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 219.

³⁹ Mickwitz — de la Croix'le 22. okt. 1853. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 219.

«Eesti Laulik»

Jannseni «Eesti Laulik»⁴⁰, saksa aegunud kõrvallaulikute värsside eeskujul loodud luuletusi «kauni vaimo arrimise abbiks», nimetab Mickwitz lauludeks süütust liigist. Siiski juhib ta tähelepanu isamaalauludele, mis viitavad Eestimaale, teisest küljest aga ka suurele keisririigile. See on tegelikult esimene kord, kus tal tuleb tõmmata jooned isamaa, kodumaa, Venemaa ja Eestimaa vahele. See kordub eriti 70-ndate aastate paiku sagedasti, sest rahvusideoloogia kujunemisega hakkas Eestimaa-isamaa järjekindlamalt eksisteerima. «Eesti Lauliku» esisalmikus, M. A. Arndti «Was ist des Deutschen Vaterland» Bertram-Schultzi vahendusel Eesti maa-alaliseks moonutatud laulus «Kus on mo kallis isamaa?» on sõna «isamaa» Jannseni poolt viidud järjekindlalt ühendusse suure keisririigi mõistega, mida Mickwitz loeb tarvilikuks märkida kui eeskujulikke sel alal.

Sissejuhatuses mainitud «Eesti Lauliku» värsside süütusest hoolimata püüab Mickwitz siiski leida midagi, mis ei tohiks ulatuda rahva kõrvu. Ta arvabki end leidvat seesuguseid kohti, kui väidab salmiku «Nüüd laulgem röömsa healega» puhul: «Ei käi kül sidis sammetis etc.» enthält eine Andeutung auf die Armuth und unscheinbaren Aussenseiten der Ehstenbrüder im Gegensatz zu den Reichen» ning emendeerib:

Ei käi küll sidis sammetis
Siin meie Eesti vennad
Ei kanna [tärnid] ehted' rinna ees
On mustas kubes kennad.

Samuti Goethe «Der Sängner»⁴¹, Jannsenil tiitli all «Laulu palgaks»:

Ei kanna laulik kuldsed keed,
Ei [täрни] ehte omma rindus,
Lass' sedda kanda ritteerid,
Et nende nimmi kulus;
Oh anna sedda üllemail,
Lass' neid ni mitme koorma peal
Se kuldse koorma kanda.

Ei olnud ju mõeldav, et «Eesti vendadel» oleksid rinnal «tärnid». Hoopis teine lugu on ehetega. Mickwitz ei nõustu ka täiesti Pfundi «Deutsches Land, du wonnig Land» Jannseni versiooniga.⁴²

⁴⁰ Käsikiri saadetud tsenseerimiseks Laakmanni poolt 11. juulil 1860, 147 lk. in 4°. Trükiluba 28. juulil 1860. Käsikiri tagasi antud 29. juulil 1860. Signaal-eksemplar tsensorile esitatud 13. jaan. 1861, 191 lk. in 8°, 12 trp. Ilmumise luba 16. jaan. 1861.

⁴¹ Mickwitz mainib ekslikult: eine Uebersetzung des Schillerschen Liedes.

⁴² Eesti Laulik, lk. 37.

Eestimaa, sa illus maa,
 Omma kasse-metsaga!
 Sinno pole hoiab südda,
 Sinno [hädda teeb mul häda] rööm teeb mulle römo.
 Issamaa, sind armastan
 Senni kui ma mullaks saan!

Mis häda sai olla Eestimaal? Siin pidi Mickwitzi arvates valitsema lausa «rööm».

Ka Bornemann-Jannseni «Pulma laulus» esineb üks nende aastate lubamatu sõna.⁴³

Oh, kui pillid hüavad
 Röömo püssid paukuvad!
 Nüüd on [pap] käed nad kokko pannud
 Sõrmused ka vahetanud
 Lõppetusseks laulis veel
 köster salmi takka peal.

Kahtlusaluseks on Mickwitz märkinud mõnegi salmiku, mille üle on suuliselt de la Croix'ga aru peetud, nagu seda tähistab Mickwitzi kirja lõpp: «Ich erlaube mir daher folgende Stellen hervorzuheben und zu einer mündlichen Besprechung vorzulegen.» Et see läbiarutamine toimus, seda tõendavad otsustuse tulemusena märkmed Mickwitzi kirja veerel, nagu «bleibt», «vorgeschlagen», «deliren». Nii näeme, et kustutamissohus on olnud ka Jannseni montaaž Hoffmann von Fallerslebeni laulust «Deutschland, Deutschland über alles» ja balti-saksa kirjaniku Petersoni laulust «Prinzessin mit dem Schweinerüssel» «Eestimaa käib ülle keige» 4. ja 5. salm⁴⁴, sest neis tehtavat etteheiteid sakslastele või täpsemalt: «... welche einen Aushall gegen die Deutschen enthalten.»

Eesti mees ei sõida tõldas,
 Egga magga sulge peal;
 Sui ta hingab põllo servas
 Talve õlle, heina peal;
 Siiski temma töös ja vaevas
 On tal ikka römus meel:;
 Keikil on üks Jummal taevas
 Keigi jallad mulla peal:;
 Saksadel on saksa römud,
 Saksa murred, vaevad ka;
 Sidi kubes on ka kirbud
 Mis ei lasse maggada;
 Sõrmed, mis kuld sõrmust kandvad,
 Lähvad põrmuks nendega,
 :::Kui keik teised: matjad
 Vimaks keiki mullasse:;

⁴³ Eesti Laulik, lk. 142.

⁴⁴ Sealsamas, lk. 25.

Samuti on kõnet olnud «Sullase laulu» puhul: «...welche die Lage eines ehstnischen Bauernknechts im Gegensatz zu dem Gutbesitzer besingt

Ni ma — kui saksa mehhed
On Jummalä ees ühhed.»

Need on tsensori survele «Eesti Laulikus» tehtud muudatused, mida võimalik on esitada konkreetsemalt. Ainult fakti konstateerimiseks peab jääma ühe luuletuse, käsikirjas nr. 16, täielik kõrvaldamine. Missugune see oli, sellele võiks anda vastust vaid «Eesti Lauliku» käsikiri. Nüüd aga tuleb rahulduda lausega Mickwitzi kirjast: «Das Lied Nr. 16 pag. 22 und 23 seinen Inhalt nach zu bepröfen» ja de la Croix' märkusega sama kirja veerelt: «Lied Nr. 16 zu deliren.»⁴⁵

Kahe võimukandja romantiseeritud elulood «Katarina I ehk vaenelaps keisriproua» ja «Preisi kuningas Pridik II (Preisi Prits)»

Horni jutustuste repertuaaris oli silmapaistev koht väljapaistvate ajalooliste isikute elulugudel, nii et hiljem võis ilmuda tervelt kolm köidet tiitli all «Sämtliche historisch-romantische Erzählungen». Need pakkusid küllaltki huvitavat lektüüri ja ka Jannsen kasutas sellelaadilisi eeskujusid hea meelega.⁴⁶ On loomulik, et tsensor kõrgemate võimukandjate elu käsitlust jälgis äärmiselt terava tähelepanuga. Jannseni rahvapärane väljenduslaad, ta familiaarne õlale patsutamine kõrgetele isikutele võis aga kergesti madaldada nende autoriteeti rahva silmis. Kärpimisi ja emendatsioone sellest seisukohast esineb eriti hulgaliselt.

23. märtsil 1861. a. esitas Borm tsenseerimiseks järjekordse Jannseni ajaloolise jutustuse, Katariina I romantiseeritud eluloo tiitli all «Katarina I ehk vaenelaps keisriproua» ja lisana «Katarina laulud».⁴⁷ Umbes kuu aega hiljem annab Mickwitz oma otsuse. Viimases ta peatub lühidalt jutu sündmustikul. See on populaarseks saanud lugu leedu talutüdrukust Martast, kes on sunnitud põgenema ühes vennaga oma kirgliku mõisahärra eest. Hiljem kohtab Marta mõisnikku uuesti Vene sõjaväes teeniva ohvitserina,

⁴⁵ Kõik esitatud andmed «Eesti Lauliku» kohta on Mickwitzi kirjast de la Croix'le 27. juulil 1860. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 230.

⁴⁶ Seriste bibliograafiliste andmete järgi ilmusid Jannseni sulest: «Desavi vürst Leopold, Eistukius», «Garibaldi», «Graf Suvorov Rimmitskoi», «Gustav Adolf», «Hannibal ja Julius Tsäsar», «Preisi kuninga Pridik Willem III ellust», «Johann Caspar Lawater», «Keiser Josep II ellust», «Keiser Napoleon I ja õunanaene», «Kindral Skobelev», «Makedonia kuningas Aleksander», «Nikolaus I Varna linna al», «Pridik II ellust», «Prints Eügeenius vahva sõdamees», «Rootsi kuningas Gustav Vasa», «Rootsi Raudpä (Karel XII)», «Saardami linna puseppa-sell», «Vürst Italinski», «Vürst Menschikov ehk Uhus tulleb enne langemist». Lisaks nendele ilmus talt veel rida jutustusi ajalooliste sündmuste kohta.

⁴⁷ Käsik. 82 lk. 62 lk. in 4° ja 20 lk. in 8°.

kes siin tahab teostada oma kavatsused Marta suhtes, mis aga ebaõnnestuvad ja toovad ohvitserile raske karistuse.

Mickwitz leiab, et jutustuse selles osas esineb liialt detailiseeritud pikantsete olukordade kirjeldusi, mida ei saa lubada rahvaruumatusse, pealegi juhul, kui see on seoses isikuga, kes sai pärast riigi valitsejaks. Seetõttu peab Mickwitz tarvilikuks, et autor teeks muudatusi eriti teises ja kolmandas peatükis, kus on märgitud seal esinevad kõlbmatud kohad. Täiesti uus motiiv tuleb aga leida Marta kodumaalt põgenemisele ja ümber töötada sellest muutusest sõltuvad kohad, samuti ümber töötada ja osalt kärpida mõisniku vangistamise ja karistamise üksikasjaline kirjeldus.⁴⁸ Sellest otsusest teatab de la Croix Bormile ja saadab käsikirja tagasi vastavate paranduste tegemiseks.⁴⁹ Kolme nädala pärast jõuab käsikiri sama tiitli all Mickwitzini ja viimane võtab ta uuesti üksikasjalise vaatluse alla. Sündmustik on nüüd arendatud tsensori soovi kohaselt. Pärast ema surma lahkub talutüdruk Marta ühes vennaga oma sünnipaigast, ühest Leedu mõisast, et kaitsta oma noorust ja ilu, mis seal oleks võinud sattuda hädaohtu, samuti ka oma ema surmaeelse prohvetliku ettekuulutuse tõttu, mille järgi Marta peab saama parema hariduse, mis omakorda võimaldab talle hiilgava tuleviku. Põgenikud leiavad kodu ühe pastori perekonnas, kus Marta omandab teadmisi ja tutvub rootsi ohvitseri Axel Ferseniga, kellega ta abiellub. Põhjasõja ajal langeb Marta venelaste kätte vangi, kus saab Šeremetjevi teenistusse. Viimase kaudu tutvub ta Peeter Suurega ning, saanud teate oma endise mehe surmast, abiellub viimasega, saades nii viimaks kroonikandjaks.⁵⁰

Mickwitz ei otsusta veel käsikirja saatust, vaid jätab de la Croix' hooleks, kas käsikiri saata läbivaatamiseks kõrgemale instantsile või lubada ilmuda ettenähtud kärbete ja emendatsioonidega, mille kohta Mickwitz annab kaunis pika loetelu, kõrvaldades ka ühe peatüki.⁵¹

De la Croix saadab siiski käsikirja ühes Mickwitzi seletavate lisandite ja omapoolse vihjega kuraatori eeskirjale 15. märtsist 1860 Tartu õpperingkonna kuraatori kaudu Riia tsensuurikomiteesse lõppotsuse saamiseks.⁵² Kaks kuud möödub, enne kui viimane saadab oma lõppotsuse, milles teatatakse, et töö tuleb tunnistada keelatuks. Teade on lakooniline ega sisalda mingit põhjendust keelamise kohta ega paragrahvi viidet, küll aga seda, et tsensuuri-

⁴⁸ Mickwitz — de la Croix'l 22. apr. 1861. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 232.

⁴⁹ De la Croix — Bormile 22. apr. 1861 (mustand). Sealsamas.

⁵⁰ Mickwitz — de la Croix'le 18. mail 1861. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 232.

⁵¹ Mickwitz — de la Croix'le 18. mail 1861. Sealsamas.

⁵² De la Croix — Riia tsensuurikomiteele 20. mail 1861 (mustand). Sealsamas.

seadustiku § 71 kohaselt jääb käsikiri Riia tsensuurikomitee aktidesse⁵³, millest omakorda Mickwitz informeerib kirjastajat Bormi.

Palju lihtsamaks osutus Jannseni teise samalaadilise romani-seeritud Friedrich Suure eluloo keelamine, mis toimus de la Croix' poolt otsekohe Mickwitzi arvamuse põhjal, kuna siin näis olevat selge, et töö on kindlasti vastuolus tsensuuri seadustiku § 3 lit. 6 ja b-ga.⁵⁴ Mickwitzi kirjast järeldeb, et Laakmann on 5. det. 1866. a. esitanud tsenseerimiseks Jannseni käsikirja 156 lehekülge in 4^o pealkirja all «Preisi kuningas Pridik II (Preisi Prits)». Möödamattes juhib Mickwitz tähelepanu tiitelhel esinevale familiaarsele väljendile «Preisi Prits» — «preussischer Fritz» ja annab siis punktide kaupa üksikult lubamatute kohtade loetelu. Alljärgnevas esitatagu neist olulisemad: Friedrich Suure haridusevastased kalduvused. Sobimatud kirjeldused hoovinarr parun Grundlingist. Suur jahikirg vastupidi vagadusele. Friedrichi toores käitumine kuninganna ja printsiga. Printsi kaebus oma õele isa peale, keda ta kujutab närrina ja poisikesena. Samalaadilised kõnelused poja ja ema vahel. Isa ja printsi vahelised teravused. Printsi vastuhakkamine isa hoopidele. Kuninga ja riigikolleegiumi liikmete ebasüdsad ja triviaalsed kõnelused. Kuninga vihane tervitus printsile: «Geh zum Teufel!» ja poja vastus sellele «Ich kenne den Weg daher nicht». Kõik need illustreerivad jutustuse laadi ja tooni. Seesuguseid üksikpunkte loendab Mickwitz arvutu hulga ja teeb lõpuks järelduse, et ei ole mingit võimalust esitatud tööd seevõrra parandada, et sellest võiks saada rahvaraamat. Töö kubi-sevat pikantseist ja keisri perekonna intiimsete olukordade kirjeldustest, millega rikutaks rahva aukartus ja pieteet kõrgemate isikute suhtes üldse. Suure Friedrichi elu kujutamine oleks pidanud sündima hoopis teiselaadiliselt, igatahes mitte romaani kujul, mis kujutab keisri perekonnas valitsevat triviaalset käitumist ja näitab valitsejakoda intriigide pesana, kust rahval ei ole ammutada ühki eeskujut.⁵⁵

Selle Mickwitzi otsuse põhjal keelabki de la Croix jutustuse eespool nimetatud paragrahvi põhjal ja teatab vastavast otsusest Laakmannile.⁵⁶

⁵³ Riia tsensuurikomitee — Mickwitzile 29. juulil 1861. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 316.

⁵⁴ Произведения словесности, наук и искусств подвергаются запрещению цензуры на основании правил сего Устава:

б) Когда в оных содержится что либо нарушающее неприкосновенность Верховной Самодержавной Власти, или уважение к Императорскому Дому и что либо противное коренным государственным постановлениям.

в) Когда в оных оскорбляются добрые нравы и благопристойность. (Сб. пост. и расп. по Ц., lk. 313).

⁵⁵ Mickwitz — de la Croix'le 22. det. 1866. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 316.

⁵⁶ De la Croix — Laakmannile 22. det. 1866. Sealsamas.

Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulud

1819. a. Liivimaa talurahvaseaduse kinnitamise 50-nda aastapäeva puhul 26. märtsil 1869 peeti kirikuis vastavaid tänujumalateenistusi, kuna üldine laulupidu toimus alles 16. juunil. Samaaadne mälestusaktus toimus sel päeval ka «Vanemuise» seltis. Vaimulikuks talituseks olid ette nähtud vastavad laululehed. Ei oleks põhjust meenutada selle väikese kaheleheküljelise jumalateenistuse laululehekese tsenseerimist, kui sel ei oleks olnud kaugemale ulatuvat mõju ega selgitavat tähendust laulupeo laulude tiitlile ja isegi kogu pidustuse nimele.

22. märtsil esitab Laakmann tsensorile laululehe korrektuuri pealkirja all «1819. 50 aastase Priusse pühha sel 26. Märtsil 1869». Oma ettekandes de la Croix'le kirjutab Mickwitz järgmist:

«Gegen vorstehende für die Festfeier im Wanemuine bestimmten Lieder geistlichen Inhalts zum 26. März ist im Allgemeinen nach Tendenz und Inhalt gesetzlich nichts einzuwenden; jedoch bemerke ich, dass die Ueberschrift P r i u s s e p ü h h a (Freiheitsfest) nicht geeignet erscheint, auch wenn man das Wort Priusse Pühha so getrennt drucken wollte, dass es «Fest der Freiheit» übersetzt werden könnte, wobei der Character des D a n k festes noch immer unberücksichtigt bliebe. Statt dessen wäre vorzuschlagen: 50 aastase Jubeli pühha, d. h. 50 jahriges (Dank- oder) Jubel fest, eine Bezeichnung die der Sache angemessener ist, während die Jahrzahl 1819 oben ansteht und das Datum (s. 26 März 1869) hinlänglich die nähere Beziehung des Festes darlegt. Der Ausdruck Priusse pühha dagegen liesse verschiedene missliebige Deutungen zu und könnte daher leicht Anstoss oder gar Missbrauch veranlassen.»⁵⁷

Siin oli Mickwitzil jällegi kokkupõrge sõnaga, mida ta alati oli mõistnud revolutsiooniliselt klassikalise «liberté» mõistes, arvestamata selle sõna sisu tähendust tolleaegses Eesti sotsiaalses olukorras.

Kui Jannsen 30. aprillil 1869 esitas Laakmanni kaudu tsenseerimiseks oma laulupeo viisiraamatu, siis vaevalt on usutav, et Jannsen oli unustanud alles kahe kuu eest tsensorilt saadud märkuse tiitellehe suhtes. Nii esitabki ta oma käsikirja Mickwitzi sundinspiratsioonist tekkinud nime all «Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulud»⁵⁸.

Raamatu 31. aprillil esitatud ja 5. mail tsenseeritud osa kohta ei ole säilinud Mickwitzi arvamust, küll aga on püsinud kirjavehetuslik dokument lehekülgede 48, 79 ja «Eestkõnne» tsenseerimise

⁵⁷ Mickwitz — de la Croix'le. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 246.

⁵⁸ Käsik. Laakmannilt tsenseerimiseks 30. apr. 1869, lk. 1—48 in 4°. Trüki-luba 5. mail 1869. Kor. lk. 49—79 esitatud 12. mail 1869. Trüki-luba 14. mail 1869. Signaaleks. esitatud 18. mail. 78 in 8° 5 trp. Ilmumise luba 20. mail 1869. Tiraaž 600 eksempl.

kohta.⁵⁹ Viimases kustutab Mickwitz Jannseni tagasihoidliku etteheite võimudele piduloo andmisega pika viivitamise pärast.⁶⁰

«Nende «Jubelipiddo-Laulude» jures ei olle meil suremat eeskõnnelda, kui agga üttelda, et [nemmä hülliste piddolubbamisse ja sellepärrast] lühhikese oppimise aea pärrast ruttuga on kokko pandud ja nisamma ruttuga trükkitud.» Edasi püüab Mickwitz siingi eritleda isamaa, kodumaa, Eestimaa mõisteid, nagu ta seda tegi juba 9 aastat varem Jannseni «Eesti Laulik» ja 1857. a. Jakobsoni «Kooli Lugemise raamatus» Koidula ja Kuhlbarši värs-side puhul. Siin teeb ta sellesisulise paranduse luuletuses «Eesti vennad, laulgem röömsast», mis ta 1860. a. «Eesti Lauliku» tsen-seerimisel oli jätnud tähele panemata.

Eestimaad ja Eesti rahvast
meie südda armastab
Aitko Jummal kõrgest taevast
Meie kallist [issamaad] Eestimaad.⁶¹

Samuti lõpusalm «Jubelipiddo lauludes» refräänina:

Löögem kät ja olgem röömsad,
Eestima on kallis ma;
Meie laulud olgo kuulsad,
Meie rөөm on [issama] Eestima!⁶²

Samasisulisi emendatsioone teeb Mickwitz veel Koidula «Mo issama on minno arm» tekstis, kuigi «Emmajõe öpiku» tsen-seerimisel 1866. a. jäi see puudutamata. Nüüd vahest Eesti esimene rahvuslik massiüritus sundis tsen-sorit suuremale valvsusele. Vastava emendatsiooniga, nagu Mickwitz ise toonitab, on sõnal «isamaa» keisririigiline tähendus. Eeskujulikult esinevat see laulus nr. 21, s. o. «Mu isamaa mo ön ja rөөm». Niisiis hiljem kodanliku Eesti hümniks saanud luuletus on tolleaegse kitsa värava valvuri arust otse musterkuju tsaaririiklikuks ülistuseks eestlase suus. «Mo issama on minno arm» seatakse siis ka vastavalt korda:

⁵⁹ Mickwitz — de la Croix'le 14. mail 1869. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 246.

⁶⁰ Otsus laulupeo korraldamiseks tehti «Vanemuise» juhatuses koosolekul 16. märtsil 1867. a., kuna loa saamiseks esitati palve 8. aprillil 28. det. 1868. a. protokollist peegeldub juba mure loa viibimise pärast. Willigerode vahendusel püütakse loa hankimisel kasutada soovitatatena Peterburi luteri usu peapiiskoppi, kuberner Oettingeni ja Läänemeremaade kindralkubeneri Albedinski. Ka erisaadik Pölzlam käis ses asjas Peterburis. Luba saabus aga alles 20. veebruaril 1869.

Vt. E. A r r o, Geschichte der Estnischen Musik, lk. 102 ja J. W i r k h a u s, 60 aastat esimesest laulupeost. «Muusikaleht» 5/6, 1929, lk. 172.

⁶¹ Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulud, Tartus 1869, lk. 52.

⁶² Sealsamas, lk. 76.

Mo issama on minno arm,
 Kell' süddant annud ma!
 Sull' laulan mä, mo üllem ön,
 Mo öitsev [Eesti ma] issama!
 Mo issama on minno arm,
 Ja tahhan puhkada:
 So rüppe heidan unnele
 Mo pühha [Eesti ma] issamaa!⁶³

Rohkem saab kannatada Koidula «Sind surmani!»⁶⁴, kust Mickwitz kõrvaldab kogu salmi:

Ja tihti siiski leian
 So silmis pisarad? —
 Mo Eestimaa oh looda:
 Ka aiad muudavad!
 Meil tulevased tunnid
 Veel toovad kinnitust!
 Käi kindlalt! Pea kõrgess'
 Aeg annab arutust.⁶⁵

Sel puhul kirjutab Mickwitz:

«... V Schliesslich ist pag. 78 in der zweiten Hälfte von Nr. 26 der ganze einzeilige Text v. 5. und v. 6. bis pag. 79 oben zu deliren, eine elegische Hinweisung auf die häufigen Tränen des Landes (etwa über die schwebenden Fragen der Gegenwart), dem der Wechsel der Zeiten Lösung bringen werde, wenn man nur mit festem Schritte, mit erhobenem Haupte der Zukunft entgegengehe. Dem Verfasser wäre anheim zu geben, diese beiden Strophen umzuarbeiten und einen passenderen Text einzulegen, der keine derartigen Empfindungen verfehlter Hoffnungen und Wünsche zu wecken geeignet ist.»⁶⁶

Laulupeo korraldamise kavatsused tekitasid vastuolulisi arvamusi. Nagu selleaegseist «Eesti Postimehe» teateist nähtub, levis peo ettevalmistamise käigus kuuldusi selle keelamisest, kuuldusi, nagu satuks iga laulja politseilise jälitamise alla. Avaldati kartusi peo õnnestumise kohta. Nende kahtlejate killas oli ka, nagu näeme, Mickwitz, kuid ta ei olnud ainult kahtleja, vaid tundis ilmselt hirmu peo poliitiliste tagajärgede pärast, hoolimata sellest et Jannsen korraldas laulupeo kõige tihedamas kontaktis reaktiooniliste jõududega, pastorite ja köstritega. Teatavasti oli peokomitee presidendiks Tartu Maarja kiriku praost A. H. Willigerode. Peost võtsid aktiivselt osa Viljandi pastor Hörschelmann, V.-Maarjast Knüpffer,

⁶³ Eestirahva 50-aastase Jubelipiddo-Laulud, Tartus 1869, lk. 76.

⁶⁴ Sealsamas, lk. 77.

⁶⁵ Emmajõe Öpik, Tartus 1886, lk. 13.

⁶⁶ Mickwitz — de la Croix'le 14. mail 1869. ENSV RAKA, fond 321, s.-ü. 246.

konsistoriaalassessor Laaland, Rõuge pastor Hollmann jt. On arusaadav, et niisugustel tingimustel saatsid peo puhul tervitus-telegramme Liivimaa mõisnike juhid Dellingshausen ja Stryk. Handwerkersvereini aiast saluteeriti peo rongkäigu puhul suur-tükkidest ja pärast kontserti söödi samas aias pidulikult õhtust. Laulupeo «mõtlemapanevatele tagajärgedele» oli Mickwitz osutanud juba aasta varem Jakobsoni luuletuse «Jälle meie seas» tsenseerimise puhul.⁶⁷ Mickwitz tsensorina oli põhjalikult tuttav eesti trükisõnaga ja tundis paremini kui teised eesti rahvusliku liikumise laiu rahvahulki haaravat jõudu.

Käsitlemist leidnud Jannseni kokkupõrked tsensoriga ei ammenda kogu küsimust. Vaatlusest on paratamatult välja jäänud see osa, mis puudutab «Perno Postimehhe», «Eesti Postimehhe» ja nende lisaväljaannete saatust kitsas väravas. Kuigi nende kohta on arhiivmaterjal äärmiselt napp, tuleb siiski eeldada, et ses osas ei olnud Jannsenile tee laiem. Seda märgivad ta kirjavahetuses sagedased vihjed tsenseerimise raskustele.

⁶⁷ Vt. K. T a e v, Mõningate C. R. Jakobsoni teoste tsenseerimisest. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, vihik 43, lk. 125.

И. В. ЯНСЕН В ТИСКАХ ЦЕНЗУРЫ

К. Таэв

Кафедра эстонской литературы и фольклора

Резюме

В общественной борьбе, связанной с эстонским национальным движением, И. В. Янсен представлял идеологию реакционно-клерикального крыла. Несмотря на это, многие его начинания, например, организация газеты «Перно Постимеэс» (1857), проведение всеобщих певческих праздников, основание театрально-музыкального общества «Ванемуйне», на базе которого возник первый эстонский театр, организация сельскохозяйственных обществ и другие общественные мероприятия характеризуют его как выдающегося деятеля в истории эстонской культуры.

Наблюдения над взаимоотношениями Янсена с прибалтийско-немецкой и царской цензурой дают возможность с новой стороны осветить эстонское национальное движение, а также показывают, какие трудности приходилось преодолевать при издании даже самой безобидной литературы. После ряда безуспешных попыток (со стороны Ф. Р. Крейцвальда, затем и Янсена) добиться разрешения издавать газету на эстонском языке, Янсен в 1850 году вновь ходатайствует о разрешении газеты «Маараква Куу Лехед»; однако продолжительная бюрократическая переписка и на сей раз не дала результатов.

Сборник рассказов Янсена «Вестники» публикуется с большими цензурными купюрами. Пятая часть этого сборника была настолько искажена цензурой, что оказалось невозможным издавать ее в таком виде. Лишь спустя три года Янсен вновь осмеливается опубликовать сборник, предварительно подвергнув его основательной переработке. Такая же судьба постигла другой сборник «Первые деревенские рассказы папаши Пюсси» (1853).

Значительные купюры и эмендации были сделаны и в сборнике стихотворений «Эстонский певец» (1860). Романтизированные биографии Екатерины I (1861) и Фридриха II (1866) были вообще запрещены, так как цензор Миквиц нашел, что в них принижается авторитет правителей.

В 1869 году Янсен организовал всеобщий певческий праздник, посвященный пятидесятилетию со дня освобождения крестьянства Лифляндии от крепостной зависимости. В названии нотного сборника, издававшегося по этому поводу, «Песни к 50-летию освобождения эстонского народа», слово «освобождение» пришлось заменить словом «юбилей». Этот факт прекрасно характеризует всю деятельность цензора в середине прошлого столетия. Слово «освобождение» вычеркивалось и во многих других изданиях того времени.

Можно отметить, что, несмотря на консервативную позицию Янсена в развитии эстонского национального движения, его работы страдали от цензуры больше, чем произведения других, современных ему, авторов. Одной из причин этого является народность стиля Янсена и его непочтительное отношение к правителям.

J. W. JANNSEN IN DER ENGEN PFORTE DES ZENSORS

K. Taev

Zusammenfassung

In den Kämpfen der estnischen nationalen Bewegung des vorigen Jahrhunderts vertrat J. W. Jannsen den reaktionär-klerikalen Flügel. Trotzdem garantieren ihm in der estnischen Kulturgeschichte eine prominente Stelle die vielen von ihm initiierten Unternehmungen, wie die Herausgabe der ersten estnischen regelmässig erscheinenden Zeitung «Perno Postimees» (1857), das Schaffen der Tradition allestnischer Sängereisen (1869), die Gründung des Gesang- und Musikvereins «Vanemuine» (1865), aus dem das erste estnische Theater erwuchs, die Organisierung der landwirtschaftlichen Vereine und anderer nationaler Unternehmen.

Das Verhältnis zwischen Jannsen und dem baltisch-deutschen und zaristischen Zensor erhellt seinerseits die Kämpfe der estnischen nationalen Bewegungszeit und zeigt zugleich, mit wie grossen Schwierigkeiten man im vorigen Jahrhundert bei der Veröffentlichung sogar der unschuldigsten Literatur zu kämpfen hatte. Nach misslungenen Bemühungen Fr. R. Kreutzwalds, später Jannsens, eine estnische Zeitung ins Leben zu rufen, macht letzterer 1850 einen abermaligen Versuch, die Zeitung «Maarahva Kuu Lehed» herauszugeben. Nach umfangreichem und bürokratischem Briefwechsel entscheidet der Bildungsminister Schirinski-Schichmatov die Frage wiederum verneinend.

Mit beträchtlichen Kürzungen seitens des Zensors erscheint Jannsens Sammlung von Erzählungen «Sõnumetoojad». Den V Teil des genannten Werkes ruinierte der Zensor dermassen, dass er überhaupt nicht erscheinen konnte. Erst nach drei Jahren wagte Jannsen ihn mit gänzlich verändertem Inhalt von neuem vorzulegen. Dasselbe Schicksal ereilte auch die zweite Sammlung seiner Erzählungen «Püssipapa esimesed külaütud» (1853). Umfangreiche Kürzungen und Berichtigungen nimmt der Zensor auch beim Zensieren seiner Gedichtsammlung «Eesti Lauik» (1860) vor.

Gänzlich verboten werden die romantisierten Biographien der Herrscher «Katarina I» (1861) und «Preisi kuningas Friedrich II» (1866), in welchen Zensor Mickwitz Erniedrigung der Autorität der Gewalthaber findet.

1869 organisiert Jannsen ein allestnisches Sangerfest als Gedenkfeier der Bauernbefreiung aus der Leibeigenschaft. In dem Titel des anlässlich dieses Festes vorgesehenen Notenheftes «Eesti rahva 50-aastase priiusepidu laulud» musste unter dem Druck des Zensors Mickwitz das Wort «priiusepidu» (Freiheitsfest) durch das Wort «juubelipidu» (Jubiläumsfest) ersetzt werden. Das charakterisiert zugleich die ganze Tätigkeit des Zensors um die Mitte des vorigen Jahrhunderts. Dieses Wort wurde nicht nur im gegebenen Fall, sondern auch in vielen anderen Publikationen von dem Zensor ausgemerzt. Trotz seiner konservativen Haltung zur Zeit der nationalen Bewegung war J. W. Jannsen im Vergleich zu vielen anderen zeitgenössischen Autoren einer von denen, dessen Werke am meisten unter dem Druck des Zensors zu leiden hatten. Einer der Hauptgründe hierzu war wohl seine volkstümliche Ausdrucksweise und sein zwangloses Verhalten gegen die Gewalthaber.